

УДК 347.961:316.48
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2024.11>

М. О. Мироненко
orcid.org/0000-0002-7936-5242
аспірантка кафедри конституційного і адміністративного права
Національного авіаційного університету

ПРЕДМЕТ МЕДІАЦІЇ У НОТАРІАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Проблема неповного залучення медіаційних процедур до нотаріальної практики стає все більш гострою у сучасному правовому полі. Незважаючи на вихід за межі судової системи, медіація залишається недооціненою та недостатньо використовуваною у практиці нотаріусів, що ставить під сумнів її потенціал у вирішенні різноманітних правових суперечок. Зважаючи на зазначене, необхідно звернути увагу на удосконалення законодавства та практики медіації. Крім того, варто підвищити рівень обізнаності про даний метод вирішення конфліктів серед нотаріусів та громадян.

Метою статті є аналіз предмету медіації в нотаріальній діяльності та встановлення перспектив розвитку даного методу вирішення конфліктів.

Стан опрацювання проблеми. Наразі дослідження проблеми використання медіації у нотаріальній діяльності досі залишається малодослідженим напрямком. Незважаючи на наявність поодиноких досліджень, проблема використання медіації у нотаріальній діяльності все ще потребує комплексного вивчення. Серед дослідників, що присвятили увагу даній проблемі, слід відзначити М. Дякович, М. Долинську та О. Неліна, які висвітлювали різні аспекти медіації в рамках нотаріальної діяльності. Наукові праці, предметом яких стала медіація у нотаріаті, окреслюють здебільшого перспективи розвитку цього напрямку юридичної практики, пропозиції щодо вдосконалення регламентації суспільних відносин, що складаються в процесі здійснення медіації нотаріусом. Разом з тим, актуальною залишається потреба у визначенні предмету медіації в нотаріальній діяльності, що надасть змогу чітко визначити роль нотаріуса в системі позасудового вирішення спорів.

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх років спостерігається активне впровадження медіації в нотаріальну діяльність. Внаслідок цього стає очевидним феномен вирішення конфліктів через взаємодію сторін за допомогою незалежного посередника. Обговорюваний метод, відомий також як консенсусне вирішення спорів, перетворився на важливий компонент сучасного юридичного середовища. Його важливість полягає у сприянні результативному вирішенню спорів без залучення довготривалих судових процедур. Нотаріус-практик стає професійним посе-

редником та використовує медіацію для сприяння конструктивним діалогам між сторонами з метою досягнення врегулювання конфлікту. Водночас, він може надавати кваліфіковану юридичну допомогу та юридичний супровід для захисту прав та законних інтересів сторін у процесі посередництва.

Однак, як підкреслює К. Токарева, існують недоліки у законодавчому визначенні медіації, що може впливати на ефективність її використання в нотаріальній діяльності. Низький рівень освіченості щодо призначення медіації у суспільстві додає складнощів у її розумінні та використанні, що в свою чергу стає перешкодою для популяризації зазначеної процедури [1, с. 92]. На наш погляд, недосконалість законодавства охоплює відсутність чіткого визначення предмета медіації у нотаріальній діяльності та процедурних аспектів проведення медіації у нотаріальній практиці, невизначеність статусу медіатора та відсутність механізмів контролю за якістю медіації. Низький рівень обізнаності відображається у низькій мотивації нотаріусів до використання медіації та недовірі громадян до такого методу вирішення спорів. Навантаження на судову систему зростає через недостатнє використання медіації, що призводить до збільшення кількості справ у судах та збільшення навантаження на суддів та інших учасників судового процесу.

Тому важливо зосередитись на зазначених проблемах з метою результативного впровадження медіаційних принципів у нотаріальну сферу.

Розробка прецизних та відповідних законодавчих норм та підвищення рівня обізнаності щодо медіації серед нотаріусів та громадян матимуть комплексний вплив на нотаріальну діяльність. По-перше, вони запобігатимуть можливості зловживання медіацією у нотаріальній практиці. По-друге, вони створять сприятливе середовище для розширення медіаційних процедур у даній сфері. Це, в свою чергу, стимулюватиме розвиток практики медіації у нотаріальній сфері, що призведе до збільшення кількості справ, що вирішуються за допомогою медіації, підвищення довіри до медіації як альтернативного методу вирішення спорів і зменшення навантаження на судову систему. Крім того, ефективно вирішення спорів за допомогою медіації сприятиме підвищенню довіри до нотаріу-

сів та авторитету нотаріату в цілому, що може призвести до збільшення кількості звернень до нотаріусів за різними послугами.

Важливо зазначити, що розвиток практики медіації у нотаріальній діяльності не лише сприятиме вирішенню вищезазначених проблем, але й матиме позитивний вплив на якість нотаріальної діяльності.

М. Долинська у своїй статті визначає предмет нотаріальної діяльності як сукупність безспірних справ, які підлягають нотаріальному посвідченню. Дане твердження ґрунтується на тому, що нотаріус, посвідчуючи правочин, посвідчує лише дійсність та відповідність волі сторін [2, с. 188].

Необхідно підкреслити, що нотаріус не має права: 1) втручатися у волю сторін, тобто він не може нав'язувати сторонам правочину певні умови або змушувати їх до укладення правочину; 2) перевіряти дійсність правочину по суті. Тобто, нотаріус перевіряє лише формальну відповідність правочину чинному законодавству.

Таким чином, сутність медіації, зокрема в нотаріальній діяльності полягає у тому, щоб сторони могли самостійно домовлятися про вирішення своїх спорів під час зустрічей за участю нотаріуса. Завдяки такому процесу сторони беруть активну участь у пошуку компромісних рішень, враховуючи їхні інтереси та потреби. Нотаріус, як нейтральна сторона, стимулює процес медіації, сприяючи створенню сприятливого середовища для вирішення конфлікту.

Згідно з вищезазначеним, предмет нотаріальної діяльності орієнтований на розгляд лише безспірних справ, які укладаються в нотаріальному порядку відповідно до волі сторін. З цього можна зробити висновок, що існують спільні ознаки між предметом медіації та предметом нотаріальної діяльності, що частково уніфікує описані процеси. Обидва напрямки спрямовані на вирішення конфліктів та спорів, покладаючи акцент на принципах добровільності та конфіденційності. Також вони орієнтовані на досягнення взаємовигідного рішення для усіх зацікавлених сторін.

Однак, не зважаючи на спільні риси, між предметами нотаріальної діяльності та медіації існують певні відмінності. Предмет нотаріальної діяльності, на відміну від медіації, обмежується безспірними справами та має формальний характер, орієнтований на посвідчення прав та фактів. З іншого боку, медіація може охоплювати як безспірні, так і спірні справи, має неформальний характер та акцентується на пошуку взаємовигідного рішення. Незважаючи на такі відмінності, обидва напрямки відзначаються спільними принципами та метою, що створює передумови для використання медіації як ефективного інструменту вирішення спорів, які потребують нотаріального посвідчення.

Відповідно до Закону України «Про медіацію», медіація охоплює широкий спектр суспільних відносин, які передбачають вирішення конфліктів та спорів. Такі конфлікти можуть виникати у різних сферах, включаючи цивільні, сімейні, трудові, господарські, адміністративні, а також у справах про адміністративні правопорушення та кримінальних провадженнях [3]. Метою медіації є як запобігання виникненню конфліктів у майбутньому, так і врегулювання існуючих суперечок, включаючи ситуації, коли потерпілий та підозрюваний (обвинувачений) вступають у процес примирення.

Нотаріуси, відповідно до ст. 34 Закону України «Про нотаріат», мають повноваження виконувати широкий спектр нотаріальних дій. Вказані дії охоплюють посвідчення різноманітних правочинів, від договорів до заповітів, а також проведення опису майна, видачу свідоцтв про право власності та інші документи. Також до їхніх функцій входить вчинення виконавчих написів, протестів векселів, прийому у депозит грошових сум та цінних паперів, та інші [4].

Отже, поміж нотаріальною діяльністю та медіацією існують певні паралелі та взаємозв'язки. Зокрема, багато спорів, які потенційно можуть виникнути, можуть бути розглянуті за допомогою медіації в нотаріальному контексті. Дані спори можуть бути ефективно вирішені шляхом медіації за наявності кількох умов: 1) якщо сторони готові до конструктивного діалогу і співпраці; 2) коли справа не є занадто складною; 3) спір не зачіпає публічні інтереси.

Таким чином, можна зробити висновок, що нотаріальна медіація є потенційно важливим інструментом для вирішення спорів у нотаріальній сфері, який доповнює та розширює можливості нотаріусів у виконанні їхніх повноважень. Використання медіації у нотаріальній діяльності може сприяти більш ефективному врегулюванню конфліктів та спорів, забезпечуючи швидке та зручне вирішення для всіх зацікавлених сторін.

Згідно з дослідженнями вчених, медіація вважається можливою у всіх сферах нотаріальної діяльності, зокрема найбільш перспективною є сфера договірних відносин. Вона охоплює усі етапи, пов'язані з договірним процесом, починаючи від переддоговірних перемовин і закінчуючи спорами, що можуть виникнути на етапах виконання та розірвання договорів. Важливою є можливість медіації на різних етапах договірних стосунків, включаючи переддоговірні спори, конфлікти, які виникають у процесі виконання договору, а також можливі протоколи про розбіжності. У договірних відносинах виділяються різні групи відносин, які можуть бути піддані медіації. Перша група – договори, пов'язані зі спадковими правовідносинами, де виникають спори та розбіжності щодо розподілу спадщини. Друга група охоплює

договори у сімейних правовідносинах, де можуть виникати конфлікти щодо розлучення, догляду за дітьми та інші питання сімейного характеру. Остання, третя група – договори, спрямовані на відчуження майна, передачу його у тимчасове користування, а також договори про надання послуг та виконання робіт [5, с. 423–424, 427].

Зазначені групи відносин відрізняються за характером та складністю спорів, але у всіх них можливе використання медіації як ефективного інструменту вирішення конфліктів. Враховуючи специфіку даних відносин, медіаторам слід мати достатній досвід та знання для успішного проведення медіаційних процесів у нотаріальній сфері.

Наприклад, сімейні спори, порівняно з іншими видами конфліктів, відрізняються значною емоційною напруженістю та глибиною особистих переживань. Це впливає з того, що учасниками суперечки найчастіше є близькі люди, які мають спільне минуле та глибокий емоційний зв'язок. Предметом сімейного спору можуть стати найбільш важливі аспекти життя, такі як виховання дітей, поділ майна, аліменти та інші сфери та інші. Такі елементи мають прямий вплив на благополуччя та розвиток родини. Медіація може стати ефективним інструментом для вирішення різноманітних питань, зокрема щодо: місця проживання дітей, регулювання побачень одного з батьків з дітьми, встановлення форм взаємодії з дітьми та складання графіка проведення часу з ними. Додатково, батьки часто звертаються до медіаторів з проханням допомогти донести інформацію про розлучення до дітей з мінімальним впливом на їх психологічний стан.

З урахуванням зазначеного, вважаємо, що медіатор, спеціалізуючись на роботі з сімейними конфліктами, повинен мати спеціальні знання та навички. Зокрема: 1) знання психології сімейних відносин для ефективного розуміння динаміки та особливостей сімейних конфліктів; 2) досвід роботи з сімейними конфліктами для виявлення та вирішення складних ситуацій; 3) знання методів сімейної терапії для побудови конструктивних взаємин та розв'язання конфліктів; 4) вміння працювати з дітьми для забезпечення їхньої безпеки та комфорту під час процесу медіації; 5) знання гендерної проблематики для урахування різниць у сприйнятті сімейних відносин та розуміння особливостей взаємодії між чоловіками та жінками у сім'ї.

Крім того, на наш погляд, нотаріуси володіють потенціалом для ефективної медіації у публічно-правових спорах. Їхні знання адміністративного права, прецедентної практики та процесуальних норм дозволяють всебічно розуміти суть конфліктів, що виникають між владними суб'єктами та приватними особами. По-перше, нотарі-

уси мають розуміння законодавства, включаючи адміністративне право, що сприяє їхній здатності чітко розуміти суть публічно-правових конфліктів та знаходити шляхи їх вирішення. Вони також орієнтовані на практику, маючи знання про прецеденти та практику адміністративних судів, а також розуміння принципів публічного права та адміністративного процесу. По-друге, нотаріуси володіють навичками ведення переговорів, що дозволяє їм допомагати сторонам конфлікту знаходити взаємовигідні рішення. Вони вміють налагоджувати конструктивний діалог, володіють знаннями про переговорні тактики та мають досвід роботи з конфліктними сторонами. По-третє, нотаріуси дотримуються принципів безособовості та нейтральності, забезпечуючи етичне та конфіденційне ведення переговорів. Вони мають досвід роботи з різними соціальними групами та публічними органами, що дозволяє їм ефективно взаємодіяти з усіма учасниками конфлікту.

Висновки. Застосування медіації у нотаріальній діяльності є перспективним та багатограним напрямком. З одного боку, медіація дозволяє розширити інструментарій нотаріусів для врегулювання різноманітних спорів. Вона забезпечує неформальний, конфіденційний та економічно вигідний процес. Даний процес базується на пошуку взаємовигідних рішень на засадах добровільності та співпраці. З іншого боку, впровадження медіації у нотаріальну сферу вимагає подолання певних викликів. Зокрема, удосконалення законодавчої бази, підвищення рівня обізнаності щодо медіації серед нотаріусів та громадян, а також забезпечення належної підготовки медіаторів для роботи у специфічних галузях, таких як сімейні та публічно-правові конфлікти.

Предмет медіації у нотаріальній діяльності слід визначити як сукупність медіабельних конфліктів і спорів, що виходять із цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних правовідносин, а також відносин, які виникають під час нотаріального посвідчення угод за результатами медіації.

Перспективи розвитку нотаріальної медіації залежатимуть від ефективної взаємодії різних зацікавлених сторін: законодавців, освітян, представників нотаріальної спільноти та медіаторів. Лише консолідовані зусилля можуть забезпечити гармонійну інтеграцію медіаційних процедур у нотаріальну практику. Це дозволить розкрити їхній потенціал для вирішення спорів та зменшення навантаження на судову систему. У майбутньому нотаріальна медіація може стати невід'ємним компонентом ефективного вирішення конфліктів у різноманітних сферах суспільних відносин, зміцнюючи принципи верховенства права та примирення в Україні.

Література

1. Токарева К. Правове регулювання протидії зловживанню правами у сфері mediaції. *Ірпінський юридичний часопис*. 2020. № 2(4). С. 90–98.

2. Долинська М. Поняття, предмет та методи українського нотаріального права. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 186–194.

3. Про mediaцію : Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 26.03.2024).

4. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII : станом на 30 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 26.03.2024).

5. Білик Т., Гаврилюк Р., Городиський І. Mediaція у професійній діяльності юриста : підручник / ред.: Н. Крестовська, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.

Анотація

Мироненко М. О. Предмет mediaції у нотаріальній діяльності. – Стаття.

У статті розглянуто питання впровадження mediaції в нотаріальну діяльність як альтернативного методу вирішення спорів за участю незалежного посередника. Проаналізовано переваги використання mediaції нотаріусами, зокрема економію часу та коштів, забезпечення конфіденційності процесу, збереження відносин між сторонами. Водночас, виокремлено проблеми недосконалого законодавчого регулювання та низького рівня обізнаності про mediaцію, що потребують вирішення шляхом удосконалення правової бази та підвищення інформованості учасників.

Визначено спільні риси та відмінності між предметом нотаріальної діяльності та mediaції. Зосереджено увагу на тому, що обидва напрями спрямовані на врегулювання конфліктів і спорів на засадах добровільності, конфіденційності та пошуку взаємовигідних рішень. Проте mediaція може охоплювати як безспірні, так і спірні справи на відміну від нотаріальної діяльності, що обмежена безспірними правочинами.

Розкрито широкий спектр застосування mediaції у різних сферах нотаріальної практики: договірних відносинах, спадкових та сімейних спорах, питаннях відчуження майна. Особлива увагу приділено специфіці сімейних конфліктів, для врегулювання яких mediaтори повинні мати глибокі знання психології, досвід роботи з сім'ями, навички сімейної терапії, уміння взаємодіяти з дітьми та розуміння гендерних аспектів.

Обґрунтовано потенціал нотаріусів як ефективних mediaторів у публічно-правових спорах завдяки їхній обізнаності із законодавством, навичками ведення переговорів, дотриманням принципів безсторонності та досвідом співпраці з органами влади.

Зроблено висновок, що перспективи розвитку нотаріальної mediaції залежатимуть від ефективної взаємодії різних зацікавлених сторін: законодавців, освітян, представників нотаріальної спільноти та mediaторів.

Ключові слова: mediaція, нотаріальна діяльність, нотаріус-mediaтор, публічно-правові спори, договірні відносини.

Summary

Myronenko M. O. The subject of mediation in notarial activity. – Article.

The article explores the implementation of mediation in notarial practice as an alternative method of dispute resolution with the participation of an independent mediator.

The advantages of using mediation by notaries are analyzed, including saving time and money, ensuring confidentiality of the process, and preserving relations between the parties. At the same time, the problems of imperfect legal regulation and low awareness of mediation are highlighted, which require solutions through the improvement of the legal framework and increasing the awareness of participants.

The common features and differences between the subject of notarial activity and mediation are defined. The focus is on the fact that both areas are aimed at resolving conflicts and disputes based on voluntariness, confidentiality, and finding mutually beneficial solutions. However, mediation can cover both undisputed and disputed cases, unlike notarial activity, which is limited to undisputed legal transactions.

A wide range of applications of mediation in various areas of notarial practice is disclosed: contractual relations, inheritance and family disputes, issues of alienation of property. Particular attention is paid to the specifics of family conflicts, for the settlement of which mediators must have deep knowledge of psychology, experience working with families, skills in family therapy, the ability to interact with children, and an understanding of gender aspects.

The potential of notaries as effective mediators in public law disputes is substantiated due to their knowledge of the law, negotiation skills, adherence to the principles of impartiality, and experience of cooperation with government agencies.

The conclusions state that the use of mediation in notarial practice is a promising and multifaceted area. The prospects for the development of notarial mediation will depend on the effective interaction of various stakeholders: legislators, educators, representatives of the notary community, and mediators.

Key words: mediation, notarial activity, notary-mediator, public law disputes, contractual relations.